

CARPEAUX I DE PIENNES

Prolazeći Starom galerijom Jugoslavenske akademije, od šeste dvorane prati nas u dubini prospekta mramorno poprsje. U intimnom ambijentu dvorane francuske umjetnosti, koji je komponiran u sivom temeljnom tonalitetu, uz slike, među kojima nekoliko djela zastupa visok niveau francuskog slikarstva početka XIX. stoljeća, ističe se ta skulptura. Dvojako je njeno značenje: Umjetnički rad visoke kvalitete i spomen jednom od najznačajnijih donatora naše Galerije.

O marquisu de Piennes (Périers 20. I. 1825. – Vrbovec 6. I. 1911.) pisano je višeputa.¹

Pretpostavivši, da nam je poznat curriculum vitae tog uglednog dvorjanina Drugog carstva, koji je bio u diplomatskoj službi u Lisabonu, Petrogradu, Beču i Rimu, koji je bio g. 1862. imenovan dvorskim chambellanom Carevim i počasnim konjušarem Eugenije de Montijo i koji je iz čistog osjećaja lojalnosti prema ideji Carstva napustio Francusku Treće republike i naselio se u Vrbovcu između Zagreba i Križevaca, – morat ćemo po dvije sitnim kurzivom ispisane bilješke na dva eksponata u Staroj galeriji zaključiti, da ga je s autorom njegova portretnog poprsja vezalo prijateljstvo. Jer i »Djevojka sa cvijećem« i »Prodavač voća« nose signaturu »J. Bt. Carpeaux à son a m i de Piennes 1862«, a kod jedne dodano još i »Périers«. Zbilo se to dakle one godine, kad je de Piennes dobio dva visoka naslova na carskom dvoru. Osim toga svjedoči nam oznaka »Périeria«, da je Carpeaux boravio na obiteljskom imanju de Piennesa.

Istu godišnjicu, ali drugi lokalitet nosi i portretno poprsje de Piennesa. U podnožju tog kiparskog djela od bijelog mramora uklesano je »J. B. Carpeaux. Rome 1862.« Pošto iz kronologije Carpeauxova života znamo, da je g. 1861. u Rimu završio svoju veliku kompoziciju »Ugolin sa svojim sinovima«, a time zaokružio ujedno prvu etapu svog života, razdoblje borbe za afirmaciju svog umjetničkog talenta, u koji nikad nije gubio povjerenje, znat ćemo i to, da je portrait de Piennesa među zaključnim radovima tog razdoblja.

U njegovu atelieru u Rimu oko »Ugolina« okupljaju se aristokrati – amateri umjetnosti: kneginja Castiglione Colonna, princeza Borghese i Rospigliosi, grof Nieuwerkerke, knez Demidov, ruski ambasador Kiseljov i francuski ambasador vojvoda de Grammont. Ali su važnija za njegov budući ugled i oficijelno priznanje prijateljstva s markizom de la Valette, francuskim ambasadorom kod Vatikana i osobom, koja se po prvi put javlja u tom komplicira-

nom životopisu umjetnika, markizom de Piennes, tada savjetnikom francuske ambasade kod Vatikana. De Piennes je kasnije kao caričin konjušar i chambellan Napoleona II. uveo kipare na dvor u Tuilerijama. Dogodilo se to g. 1862. Carpeaux zauzimanjem de Piennesa postaje dvorski kipar i autor izvrsnih moment-skica iz života dvora II. carstva,² kao što su »Kadrila u Compiègneu« i »Prijem cara Aleksandra II. u Tuilerijama«. Može se čak pretpostaviti, da je preporuka de Piennesa omogućila Carpeauxu velike narudžbe (Flora, Ples, Četiri strane svijeta), koje su kao ferment djelovale na razvoj njegove umjetničke individualnosti i omogućile mu položaj centralne ličnosti francuskog kiparstva šezdesetih i sedamdesetih godina XIX. stoljeća u Francuskoj.

Carpeaux je do kraja života bio u srdačnim odnosima sa svojim protektorom. Da je to prijateljstvo bilo iskreno i obostrano, te da se nije ograničilo na problematiku Carpeauxova stvaranja ili kruga Tuilerija, svjedoči korespondencija između dva prijatelja. O tome daje dokaz pismo de Piennesa iz g. 1863. u kome svom prijatelju-artisti daje savjet.³

Drugo pismo, što ga Carpeaux upućuje de Piennesu 25. V. 1874. potvrđuje, da je između oba čovjeka postojalo prijateljstvo intimnog karaktera.⁴ To je pismo pisana ispovijest čovjeka Carpeauxa u danima najtežih njegovih duševnih patnja, raspetog između osjećaja obvezanosti beskrupuloznoj svojoj porodici i njezinih osjećaja prema ženi i djeci.

Kolika razlika u karakteru između obojice prijatelja: s jedne strane nemiran umjetnik, koji pokušava samoubistvo uz azurnu površinu Napuljskog zaliva, koji u času raspre s direktorom Ville Medici razbija u komadiće svog jedva dovršenog »Ugolina«, a – s druge strane čovjek dvora sa smislom za reprezentaciju, bankovne poslove, agrotehniku, inicijator građenja željezničkih pruga, mecena, benefaktor.

U jednome su se potpuno slagali, u lojalnosti prema Napoleonu III. i njegovoj porodici. Carpeaux sa svim žarom svojih umjetničkih oduševljenja, još kao student, prati putovanje Napoleona III. kroz sjevernu Francusku, čekajući čas, kad će mu konačno moći prezentirati svoj reljef »Predaje Abd-el-Kadera«. On u povišenom raspoloženju bilježi posjet Eugenije, dok je radio grupu »Flore«. Godine 1872., nakon što je samozvani car doživio strateški i moralni slom svog carstva, odlazi Carpeaux rascaru- emigrantu u Englesku, da bi izradio njegovo poprsje. Godinu dana kasnije opet je u Engleskoj, da (na hitan poziv) skine mrtvačku masku bivšeg cara i da ga nacrtu položena u lijesu.

De Piennes vodi brigu za porodicu carsku i iza Sedana, on neko vrijeme čak upravlja caričinim imetkom, on traži mogućnost zgodnog smještaja za nju u Hrvatskoj. Sam napušta Francusku Treće republike, pošto smatra, da je nanesena nepravda caru. Ali on ne prekida veze s Francuskom. On se vraća u domovinu iz vremena na vrijeme, on zastupa francuski kapital u Austro-Ugarskoj. Tako je dvoranin iz Tuilerija našao utočište u svom dragovoljnom zatočeništvu emigranta u Hrvatskoj, postao gospodarem u Vrbovcu. Postao je mecena naroda, u kome je živio i nastojao, da se i Hrvatima pruži prilika sudjelovanja svojim prilogom u formiranju nove svjetske civilizacije.

De Piennes je za punih tridesetpet godina živeći u mirnoj emigraciji nadživio svog dvije godine mlađeg prijatelja. Ovoga je slomio život, koji mu je osim materijalnih dobara (a ta je više od njega uživala njegova gramzljiva porodica) donio samo nemir, borbu, nezadovoljstvo i osamljenost. Bio je de Piennes onaj, koji je htio Carpeaux brakom povezati uz drago stvorenje. Štoviše, kao što mu je na dvoru preporukom izravnao njegovu buduću umjetničku karijeru, tako se »stavio na raspolaganje« Carpeauxu i u njegovo ime zaprosio ruku neke dražesne djevojke. Ali u odlučnom času Carpeaux odustaje, progonjen i opet sebičnošću porodice, koja će mu kasnije uništiti i obiteljsku sreću njegova budućeg doma.

Izgleda, da je De Piennes svoju kolekciju umjetnina, u kojoj se ističu radovi klasicista škole Davidove (a među njima, tim slikama, koje odišu vremenom vladanja pod emblemima Zlatnog orla i pčele, ušuljala se i izvrsna karakteristična portretna slika najgoreg predstavnika reakcionarne Evrope, Karla X.), imao na svom imanju u Périersu ili u Parizu i da su izravno odanle stigle u zagrebačku galeriju, jer sam marquis piše predsjedniku Akademije: »Iz Franceske poslao sam prvu pošiljku sa deset slika, za koje sam se već s Vama razgovarao, ... da ih namjenjujem galeriji slika.« (4. III. 1903.).

Već nekoliko dana kasnije (12. III. 1903.) de Piennesova snaha saopćuje Akademiji: »Je donne à la galerie de tableaux de l'Académie Croate à Agram ... un buste en marbre du Mis de Piennes faite par Carpeaux ... Ces objets qui m'ont été confiés dans ce but par le Mis de Piennes seront expédiés à l'Académie d'Agram après sa mort.« Ovaj portrait je vjerojatno (i to nekoliko dana nakon prvog legata) namijenjen Akademiji, pošto je Akademija u zahvalnici de Piennesu, upućenoj sa skupne sjednice održane 8. III. 1903. naglasila: »Akademija moli Vašu Svjetlost, da joj milostivo pokloni svoj portret, koji bi postavila u središtu slika

Vaših milih uspomena.« Pošto je Carpeauxovo poprsje bilo do poslije smrti donatorove u Parizu, nije vjerojatno, da bi Akademija svoju peticiju bila uputila s namjerom, da bi izričito Carpeauxovo djelo bilo uvršteno u Galeriju.

Nakon de Piennesove smrti pokrenuto je pitanje ovog dijela ostavštine. Doduše snaha Mac Mahon-de Piennes ne pamti darovnice od g. 1903., poslane joj u kopiji, ali javlja, da će uputiti poprsje iz Pariza u Zagreb.

Svakako je u de Piennesovoj zbirci bio najbrojnije zastupan umjetničkim radovima njegov prijatelj Carpeaux. No, tek jedan dio nalazi se u sklopu Stare galerije u Zagrebu. Prema podacima, kojima raspolažemo, de Piennes je posjedovao 11 Carpeauxovih radova.

I. Portrait marquisa de Piennes

Kararski mramor. v. 0,550 m. Inv. br. SG 454.⁵ Kako je istaknuto ranije, rad nosi signaturu »J. B. Carpeaux. Rome 1862«. Možemo vjerovati, da je kipar za izradu poprsja u Rimu primio honorar.⁶

Mirno komponirana glava, bez dekorativnih elemenata, koji su toliko karakteristični za kasnije radove, portraite. To je psihološki portrait, kao što su i oni markize de la Valette (Rim, 1861) i princeze Matilde (iz posljednjih godina rimskog boravka), s izrazitom tendencijom autora, da se približi skulpturi klasične antike.⁷ Većina autora, koji spominju taj portrait ne navodi materijal. Od njih se odvaja Stanislav Lami, koji neispravno kao materijal navodi broncu.⁸

II. Prodavač voća

Skica sivom i bijelom temperom na sivom papiru. V. 0,330, š. 0,250 m. Inv. br. SG 442. Signatura: »J. Bt. Carpeaux à son ami de Piennes 1862«. Pendant je inv. broju 443 (v. niže br. III.)⁹ Temperamentno rađena skica, koja odaje skulptora s izraženim osjećajem za plasticitet, s naglašenim jako osvijetljenim partijama i gradacijom sjena prema dubini.¹⁰ I u samom stavu figure očituje se kiparsko gledanje i traženje ekvilibra skulpture prenesene na papir u dvije dimenzije.

Mlad čovjek na glavi nosi košaru. Okrenut je polulijevo. Desnom rukom drži štap kantara, prebačenog preko desnog ramena, s ljevicom pridržava posudu vage. Zakoračio je desnom nogom. Odjeven u platnenu košulju i hlače, koje su na listovima povezano remenjem. Jasno naglašena anatomija.

III. Djevojka sa cvijećem

Skica sivom i bijelom temperom na sivom papiru.¹⁰ V. 0,330, š. 0,250 m. Inv. br. SG 443. Signatura: J. Bt. Carpeaux à son ami de Piennes. Périers 1862«. Pendant »Prodavaču voća« (v. gore br. II).¹¹

Temeljna razlika između »Djevojke sa cvijećem« i »Prodavača voća« stoji na granici anatomske studije ljudskog lika, na ovom listu Carpeaux je rješavao plasticitet donošenjem svijetlih obliha ploha draperije. I na ovom listu kao kod »Prodavača« dominira blag luk, u kome je postavljeno tijelo, a kao kontrapost služe dijagonalno postavljene stabljike.

Nesumnjivo je Carpeaux kod stvaranja te skice bio pod impresijom antikne plastike i pompejanskih zidnih slikarija, ambijenta koji je nedugo prije nastanka te umjetnine napustio.

Djevojka en face, odjevena u platnenu haljinu, koja joj se spustila niz leđa. Desnom rukom pridržava na glavi košaru, u kojoj je cvijeće. Pod lijevom rukom ima nekoliko stabljika šaša. Morali bismo postaviti pitanje, nije li taj list reminiscenca na rimski boravak Carpeauxa. Lik na toj umjetnini odgovara u cjelosti opisu prvog susreta umjetnika s njegovim modelom i ljubavlju, Palombellom, djevojkom iz Trastevera. Prema umjetnikovu pričanju prenijela je njegova kćerka Louise Clement-Carpeaux opis prvog sastanka s Palombellom.¹² I baš ta okolnost, da Carpeauxa nije dijelio velik vremenski razmak od njegova napuštanja Rima i posveta de Piennesu, koji je od rimskog stipendista u Villa Medici gotovo preko noći učinio dvorskim kiparom Tuilerija, mogla bi potvrditi ovu našu tezu.

Objekti skice (br. II. i III.) ne navodi de Piennesova donacija Akademiji, nema o njima traga ni u darovnici donatorove snahe, ni u korespondenciji snahe s Akademijom. U inventaru ubilježene su obje skice kao donacija de Piennes iz g. 1911. – Siv papir je na obje skice znatno potamnio, te ima ton sepije. O njihovu stilnom opredjeljenju ispravno primjećuje Lossky: »Ils (les dessins) nous semblent intéressants par l'association des lignes monumentales et classiques de leur composition générale avec des traits de naturalisme et de nervosité«.¹³

IV. Studija glave

Ulje na platnu. Vlasništvo M. Denizot (iz ostavštine de Piennes). To je rad kipara, koji se mnogo bavio slikarstvom. Djelo nosi sve oznake njegovih slikarskih radova (Autoportrait u Louvre-u, »Ma-

skirani ples u Tuilerijama«, Louvre) kao i niz izvrsnih crteža (Bruno Cherier, brat Charles, usnula žena, djeca Carpeauxova – sve u muzeju u Valenciennesu).

V. *Autoportrait*

Ulje na platnu. – Muzej u Valenciennesu.¹⁴

VI. *Marquis de Piennes*

Crtež. – Muzej u Valenciennesu.¹⁵

VII–IX. *Skice za kompoziciju »Ples« na fasadi Pariske opere*

Crteži. – Muzej u Valenciennesu.¹⁶

Korespondenciju Carpeaux-de Piennes, koja je uz ovih jedanaest evidentiranih radova kiparevih bila u posjedu vrbovečkog vlastelina, najbolje dokazuje srdačne prijateljske veze dvojice prominenta Drugog Carstva, – poklonio je de Piennes muzeju rodnog grada Carpeauxova. I ta korespondencija, među kojom se nalazi popratno pismo uz crteže za »Ples«, u kome Carpeaux traži mišljenje svog prijatelja citira se najčešće uz njegove bilješke autobiografskog karaktera (»Carnets«), pokazuje, koliko je ljudskih osjećaja izmijenjeno između njih, a istovremeno koliko je bio visok niveau korespondiranja između plemićkog sina iz Pikardije i sina priprostog zidara iz Valenciennesa.

I ovi reci, koji ne pretendiraju, da iznesu cjelokupni historijat odnosa ta dva čovjeka, već da iz raspoloživog materijala dadu objašnjenje za umjetnine Carpeauxa u zbirci de Piennes, neka budu prilog i dokument o velikom umjetniku i velikom meceni tog umjetnika i donatoru jednog od najljepših ansambla u našim umjetničkim zbirkama.

Zdenko Šenoa

¹ Najiscrpnije i najdokumentarnije R. M.: Marquis de Piennes, Mécène de la galerie Strossmayer (Annales de l'Institut français de Zagreb. 4e année, N°s 14–15, Juillet–Décembre 1940).

² A. M. de Poncheville: Carpeaux p. 66.

³ Citira ga u izvatku Sarradin: Carpeaux p. 44.: »Je vous attends avec impatience, non pas que je parte de Paris, mais parce que je tremble que, vos bons compatriotes ne vous fassent perdre la tête en vous poussant à quelque bêtise. Brûlez-vous le cerveau, jetez-vous dans un puits, si vous voulez, mais ne vous mariez pas«.

- ⁴ Izvaci iz pisma, što ga objavljuje Ponceville o. c. p. 115–116: »... Mes nuits passent à me tordre de douleurs nerveuses. Mes journées sont plus supportables, mais pleines de souffrance. Le travail est impossible dans cet état. Me voilà donc réduit à néant. Que je suis don malheureux et combien je souffre physiquement et moralement! – Ne me laissez pas, mon bien cher ami, je ne veux plus que vous; assistez à mes opérations. Votre présence d'un instant me fait tant de bien que je viens vous prier avec ferveur de ne pas me priver de vous serrer la main. ... A bientôt, j'espère vous revoir, et à vous de tout mon cœur.«
- ⁵ literaturu o djelu v. Katalog Stare galerije (1950) str. 87.
- ⁶ Lecomte: La vie héroïque et glorieuse de Carpeaux p. 167.: »de Piennes avait compris et goûté l'art de Carpeaux au point de lui commander son buste...«
- ⁷ Lecomte o. c. p. 152.
- ⁸ Lami: Dictionnaire des sculpteurs français. XIX. s. I. 26?
- ⁹ literaturu o djelu v. Katalog Stare galerije (1950) str. 86.
- ¹⁰ Osvijetljene partije danas znatno iskaču, jer je tokom 90 godina sivi papir potamnio i dobio ton umbre.
- ¹¹ literaturu o djelu v. Katalog Stare galerije (1950) str. 84.
- ¹² Lecomte o. c. p. 101.: »Et voilà que tout à coup, sur la blancheur irradiée de cette muraille, silencieusement se dessine l'ombre d'une paysanne de la campagne romaine, au torse puissant, aux hanches développées. Les bras relevés en une attitude harmonieuse, elle portait sur la tête une corbeille de fruits.« – p. 104.: »... Avec le même harmonieux mouvement de ses bras, qui fait saillir sa jeune poitrine et la belle courbe de sa hanche, elle soutient sur la tête une corbeille chargée de fruits...«
- ¹³ Lossky: L'art français en Yougoslavie (Annales de l'Institut français de Zagreb. No 7, 2e année, Décembre 1938. p. 392–393).
- ¹⁴ De Poncheville o. c. 93. »... Le plus beau portrait de Carpeaux que l'on connaisse, une peinture exécutée soit à Roma soit peu de temps après son retour, appartenait au marquis de Piennes qui l'a légué au musée de Valenciennes.
- ¹⁵ De Poncheville o. c. 94, 132. – Lovsky o. c., 392: »Le Musée de Valenciennes conserve un portrait dessiné du marquis de Piennes par Carpeaux, sans doute celui reproduit par Mme Louise Clément-Carpeaux (La vérité sur l'oeuvre et la vie de J. B. Carpeaux, Paris 1934–5, I, 134).
- ¹⁶ de Poncheville o. c. 94, – 132.

L I T E R A T U R A :

1. *A. M. de Poncheville*: Carpeaux (Alcan, Paris 1925).
2. *G. Lecomte*: La vie héroïque et glorieuse de Carpeaux (Série: Le roman des grandes existences vol. 22. – Plon, Paris 1928).
3. *L. Clément-Carpeaux*: La vérité sur l'oeuvre et la vie de J. B. Carpeaux, Paris 1934–1935.
4. *B. Lossky*: L'art français en Yougoslavie (Annales de l'Institut français de Zagreb, 2e année, No 7. Décembre 1938).
5. *R. M.*: Le Marquis de Piennes. Mécène de la Galerie Strossmayer (Annales de l'Institut français de Zagreb, 4e année, Nos 14–15, Juillet–Décembre 1940).
6. *Ed Sarradin*: Carpeaux (Rieder, Paris 1927).